

dr Magdalena Semczyszyn (OBBH IPN w Szczecinie)

Zarys działalności Wydziału do Walki z Bandytyzmem Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na Okręg Pomorze Zachodnie/Wydziału III Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Szczecinie w latach 1945–1954

Formalnie struktury Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego (WUBP) w Szczecinie rozpoczęły działalność w pierwszym kwartale 1946 r. Od ofensywy styczniowej do 20 lutego 1945 r. omawianymi terenami przejmowanymi od III Rzeszy zarządzały wyłącznie sowieckie komendantury wojenne podległe dowództwu I i II Frontu Białoruskiego (działania wojenne na Pomorzu Zachodnim prowadziły wojska II Frontu Białoruskiego pod dowództwem marszałka Konstantego Rokossowskiego). Od marca 1945 r. rozpoczął się powolny proces przejmowania Pomorza Zachodniego przez polską administrację, reprezentowaną przez Pełnomocnika Rządu Tymczasowego RP na Okręg Pomorze Zachodnie Aleksandra Kaczochę-Józewskiego, a następnie przez Leonarda Borkowicza. Jednocześnie zapoczątkowało to kilkumiesięczny etap dwuwładzy wojskowej (sowieckie komendantury wojenne) i cywilnej (przedstawiciele polskiej, a w okresie przejściowym także niemieckiej administracji terenowej, aktyw PPR). Choć 9 lipca 1945 r. zapadła decyzja o likwidacji większości komendantur wojennych, to do konferencji poczdamskiej (2 sierpnia 1945 r.) władza na przejmowanym terytorium faktycznie należała do Armii Czerwonej. W okresie od kwietnia do lipca 1945 r. Szczecin trzykrotnie przejmowała polska administracja. Ostatecznie stało się to 5 lipca 1945 r. Do wydania Dekretu o zarządzie Ziemi Odzyskanych z 13 listopada 1945 r. zarząd nad tymi terenami miał charakter tymczasowy. Do maja 1946 r. obszar Okręgu Pomorze Zachodnie (30 096 km²) pokrywał się z granicami części dawnych powiatów niemieckich tworzących prowincję Pommern¹.

---

¹ Na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z 29 maja 1946 r. utworzono województwo szczecińskie, w którym znalazły się dwa miasta wydzielone (Szczecin i Słupsk), 69 miast i 225 gmin wiejskich. W 1950 r. zostało ono podzielone. Jego wschodnia część weszła w skład nowo utworzonego województwa koszalińskiego. (Zob. K. Kozłowski, *Między racją stanu a stalinizmem. Pierwsze dziesięć lat władzy politycznej na Pomorzu Zachodnim 1945–1955*, Warszawa–Szczecin 2000, s. 22–80; *idem*, *Pomorze Zachodnie w sześćdziesięcioleciu (1945–2005). Społeczeństwo – władza – gospodarka – kultura*, Szczecin 2007, s. 24–39; A. Makowski, *Pomorze Zachodnie w polityce Związku Radzieckiego w 1945 roku*, „Przegląd Zachodniopomorski” 1992, z. 2, s. 54–56; P. Zaremba, *Wspomnienia prezydenta Szczecina 1945–1950*, Poznań 1977; *idem*, *Walka o polski Szczecin*, Wrocław 1986; M. Giedrojć, *Kształtowanie tożsamości kulturowej mieszkańców Pomorza*

Niepewność co do ostatecznego kształtu granicy zachodniej oraz skomplikowany proces przejmowania Pomorza Zachodniego przez polską administrację spowodował, że pierwotna siedziba UBP na Okręg Pomorze Zachodnie znajdowała się od 25 maja 1945 r. do 17 lutego 1946 r. w Koszalinie. W lipcu 1945 r. w jego strukturach powstał Wydział do Walki z Bandytyzmem.

Nie można rozpatrywać kwestii działalności organów bezpieczeństwa na Pomorzu Zachodnim bez zwrócenia uwagi na powojenną specyfikę tych terenów. Zorganizowane podziemie zbrojne na tym obszarze praktycznie nie istniało, a znana z literatury i archiwaliów aktywność pojedynczych oddziałów wywodzących się z konspiracji AK-WiN i NSZ miała krótkotrwały charakter i ograniczała się niekiedy do kilku akcji. Podstawowym powodem takiego stanu rzeczy był brak struktur organizacyjnych i zaplecza kadrowego, które objęłyby kierownictwo nad działalnością konspiracyjną. Ze zrozumiałych względów podczas wojny nie funkcjonowały na tych terenach zręby Polskiego Państwa Podziemnego, a próby powołania Okręgu Szczecińskiego Delegatury Sił Zbrojnych, podjęte wiosną 1945 r. przez wysłannika Obszaru Zachodniego DSZ Józefa Romana „Stosława” nie przyniosły rezultatów. Niepowodzeniem zakończyły się także plany utworzenia Okręgu Szczecin, podległego Obszarowi Zachodniemu WiN.

Inne też były społeczne realia na tzw. Ziemiach Odzyskanych: brak wspólnotowych więzi wśród rzeszy osiedleńców i tzw. repatriantów, a także zróżnicowane postawy i stosunek do nowej władzy. Trauma wojny i niezakorzenie skutkowały brakiem sentymentu do nowego miejsca zamieszkania, wzbudzały także niepewność i podejrzliwość w stosunku do „obcych”: przybyszy z innych rejonów kraju i nowych sąsiadów. W 1945 r. w wielu powiatach Pomorza Zachodniego przeważała jeszcze liczebnie ludność niemiecka. Etapy poszczególnych akcji wysiedleńczych trwały do 1950 r.² Jednocześnie na tzw. Ziemiach Odzyskanych napływali osadnicy z Polski centralnej i tzw. repatrianci ze wschodnich województw II RP, włączonych do ZSRS. Pod koniec 1948 r. stanowili oni kolejno 59,8% i 22,5% ludności woj. szczecińskiego³. W ramach akcji repatriacyjnej do Szczecina przybywały także transporty z ludnością żydowską. Punktem kulminacyjnym był czerwiec

---

Zachodniego w drugiej połowie XX wieku, Szczecin 2005, s. 63–70; R. Techman, *Armia radziecka w gospodarce morskiej Pomorza Zachodniego w latach 1945–1956*, Poznań 2003, s. 19–73).

² W czerwcu 1945 r. na Pomorzu Zachodnim znajdowało się ok. 840 tys. Niemców, pod koniec tego roku – 528 150; koniec 1947 r. – 47 046, w II kwartale 1951 r. – 30 177 (A. Słabig, *Aparat bezpieczeństwa wobec mniejszości narodowych na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1989*, Szczecin 2008, s. 23. Zob. też: Z. Romanow, *Ludność niemiecka na ziemiach zachodnich i północnych w latach 1945–1947*, Słupsk 1992).

³ K. Kozłowski, *Pomorze Zachodnie w sześćdziesięciolecie...*, s. 41.

1946 r., kiedy to zarejestrowano rekordową liczbę ponad 30 tys. Żydów w mieście⁴. W 1947 r. w ramach akcji „Wisła” z województw rzeszowskiego i lubelskiego deportowano na Pomorze Zachodnie ponad 49 tys. osób narodowości ukraińskiej⁵. W 1950 r. napływali tu także greccy i macedońscy uchodźcy polityczni⁶.

Nieustabilizowana sytuacja prawnohistoryczna, chaos, przesiedlenia i migracje, a także nieuregulowany stosunek do mienia poniemieckiego sprawiały, że przez pewien okres ziemie zachodnie stanowiły teren bandytyzmu, łupów i szabru⁷. Proceder rabunkowy uprawiały zarówno zorganizowane grupy, jak i przedstawiciele osiedlającej się ludności. Na szeroką skalę grabież dokonywana była również przez maruderów, czerwonarmistów oraz funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa: pracowników UB i MO⁸.

Powojenny chaos, wzmagany przez atmosferę tymczasowości i braku bezpieczeństwa, sprzyjał napływowi osób, które na ziemiach zachodnich szukały schronienia. Od połowy 1945 r. wraz z procesem osiedleńczym na zachód przybywały nieliczne, rozbite grupy żołnierzy podziemia niepodległościowego z oddziałów operujących na Kresach, w Polsce centralnej, południowej i wschodniej. Część z nich szukała azylu lub pragnęła zdobyć środki niezbędne do dalszego funkcjonowania: broń, fundusze i żywność. Wśród rzeszy osadników przybywali również – formalnie amnestionowani – byli żołnierze z oddziałów leśnych, powstańcy warszawscy, działacze przedwojennych partii politycznych etc. Wszystkich łączył jeden cel: poszukiwanie domu i warunków dla dalszej egzystencji. Od 1946 r. w kręgu zainteresowań Wydziału III WUBP w Szczecinie znalazły się przede wszystkim osoby o niedawnej

---

⁴ Zob. prace Janusza Mieczkowskiego, m.in. *idem, Żydzi, Niemcy i Ukraińcy na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1956. Liczba, położenie i działalność polityczna*, Szczecin 1994; *idem, W poszukiwaniu miejsca – z historii Żydów w Szczecinie*, „Pogranicza” 2005, nr 4, s. 75–85. Zob. także M. Semczyszyn, „Szczecin – najmłodsze żydowskie osiedle w powojennej Polsce”. *Miejsca związane z działalnością Żydów w mieście w latach 1945–1950* [w:] *Szczecin i jego miejsca. Trzecia Konferencja edukacyjna*, red. K. Rembacka, Szczecin 2011, s. 249–267.

⁵ R. Drozd, *Droga na zachód. Osadnictwo ludności ukraińskiej na ziemiach zachodnich i północnych Polski w ramach akcji „Wisła”*, Warszawa 1997; I. Hałagida, *Ukraińcy na zachodnich i północnych ziemiach Polski 1947–1956*, Warszawa 2002.

⁶ W 1951 r. skupiska ludności greckiej i macedońskiej istniały przede wszystkim w Policach (300 osób dorosłych) i Szczecinie (500) (Zob. J. Mieczkowski, *Greccy* [w:] *Encyklopedia Szczecina*, t. 1, red. T. Białecki, Szczecin 1999, s. 309; M. Giedroń, *Kształtowanie tożsamości kulturowej...*, s. 113–114. A. Słabig, *Aparat bezpieczeństwa wobec mniejszości narodowych...*, 311–333).

⁷ Na temat psychospołecznych uwarunkowań lat powojennych: wojennej traumy, bandytyzmu, szabru, konfliktów etnicznych i atmosfery tymczasowości zob. M. Zaremba, *Wielka trwoga. Polska 1944–1947 – ludowa reakcja na kryzys*, Warszawa 2012.

⁸ Przykładowo w lutym 1946 r., tylko po jednej obławie nocnej urządzonej przez aparat bezpieczeństwa w Szczecinku, wpłynęło aż dziewięćdziesiąt zażaleń mieszkańców na nadużycia i rabunki mienia prywatnego dokonywane podczas rewizji (AIPN Sz, 008/88, t. 3, Sprawozdanie dekadowe Szefa UB na Okręg Pomorze Zachodnie Longina Kołarza za okres od 29 I do 19 II 1946 r., Koszalin, 19 II 1946 r., k. 16).

konspiracyjnej przeszłości, które przybyły na Pomorze Zachodnie z zamiarem osiedlenia się. Dla wielu był to początek represji: inwigilacji, aresztów i procesów.

Ramy organizacyjne i kadry

Geneza powołania struktury UB na Pomorzu Zachodnim łączy się z działalnością powstałej na przełomie marca i kwietnia 1945 r. w Pile Grupy Operacyjnej UBP, złożonej z funkcjonariuszy rezerwy kadrowej MBP w Warszawie, wspartej następnie posiłkami z WUBP w Poznaniu i grupą absolwentów szkoły MBP w Lublinie. Jej pracami kierował kpt. Jerzy Kilanowicz⁹. Po krótkim pobycie w Szczecinie (30 kwietnia–16 maja 1945 r.) grupa ewakuowała się do Stargardu Szczecińskiego (20–23 maja 1945 r.), a następnie do Koszalina¹⁰. W lipcu 1945 w ramach struktury UBP na Okręg Pomorze Zachodnie w Koszalinie powstały Wydziały: I (podzielony na osiem sekcji: 1 – walka z niemieckim szpiegostwem i podziemiem hitlerowskim, 2 – walka z tzw. podziemiem reakcyjnym; 3 – walka z tzw. bandytyzmem politycznym; 4 – ochrona gospodarki narodowej; 5 – ochrona legalnych organizacji politycznych i społecznych; 6 – ochrona transportu i łączności, 7 – obserwacja zewnętrzna i 8 – sekcja śledcza)¹¹, Wydział II zajmujący się ewidencją (kartoteka) i techniką operacyjną, Wydział III (gospodarczo-finansowo-sanitarny) oraz Wydział do Walki z Bandytyzmem (WB).

Zgodnie z wytycznymi MBP na początku 1946 r. Wydział do Walki z Bandytyzmem połączył się z Sekcją 2 Wydziału I (walka z tzw. podziemiem reakcyjnym), tworząc Wydział

⁹ Jerzy Kilanowicz (1918–1978) – od 1 IX 1944 r. kierownik Oddziału Obserwacji Zewnętrznej KG MO, od 10 IV 1945 r. szef Grupy Operacyjnej UBP Pomorze Zachodnie, zastępca szefa PUBP w Szczecinie, od 24 VII 1945 r. do 31 XI 1945 r. szef MUBP w Szczecinie, od 9 I 1947 r. p.o. kierownika Wydziału V Departamentu I MBP, zwolniony w 1947 r. (AIPN, 0193/2496, Akta personalne Jerzego Kilanowicza; *Twarze koszalińskiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa województwa koszalińskiego. Informator personalny*, red. P. Knap, M. Ozga, P. Skubisz, Szczecin 2008, s. 92; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1: 1944–1956, red. K. Szwaagrzyk, Warszawa 2005, s. 405, 423, 424) [przy Kilanowiczu i Zelwiańskim dopisałam daty śmierci, bo łatwo je znaleźć, pozostali to drobniejsze płotki, zapewne 99 proc. z nich nie żyje – ale zastanawiam się, czy nie dać gdzieś uwagi, że nie udało się ustalić dalszych losów pozostałych funkcjonariuszy, albo podpisywać to przy kolejnych biogramach]. Można przy biogramach dopisać „Dalsze losy nieznane”, ale ja wyszłam z założenia, że nas interesuje tylko okres pełnienia pracy w organach bezpieki przez tych ludzi. Próbowałam teraz ponownie ustalić co się z nimi działo później, ale nie znalazłam nawet dat śmierci. Jedyny sposób to chyba PESEL-net. Jeden z biogramów nieznacznie uzupełniłam. Jeśli to konieczne - zgadzam się na dopisek „Dalsze losy nieznane” przy reszcie.

¹⁰ M. Ozga, P. Skubisz, *Organizacja i struktura Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w województwie koszalińskim* [w:] *Twarze koszalińskiej bezpieki...*, s. 12–13.

¹¹ We wrześniu 1945 r. z Wydziału I wydzielono samodzielny Wydział IV (ochrona gospodarki narodowej), Wydział V (nadzór nad organizacjami politycznymi, społecznymi i wyznaniowymi), Wydział Śledczy oraz Wydział Obserwacji Zewnętrznej. Zob. *ibidem*, s. 13.

VII, który w marcu 1946 r., już po przeprowadzce urzędu do Szczecina, został przekształcony w Wydział III. W następnych latach w ramach struktury Wydziału praca przebiegała zgodnie z podziałem na sekcje: 1 – zwalczanie „bandytyzmu”, 2 – tzw. sekcja sanacyjna, zajmująca się osobami wcześniej zaangażowanymi w konspirację AK-WiN, 3 – działacze endecji i żołnierze NSZ, NZW. Od 1948 r. Sekcja 2 zajęła się rozpracowaniem środowiska ukraińskiego, litewskiego, białoruskiego i tzw. białej emigracji, Sekcja 3 zajmowała się środowiskiem AK, a Sekcja 4 – środowiskiem narodowym. Należy zaznaczyć, że podział ten nie był do końca klarowny. Zmiany odbywały się zarówno w obrębie sekcji, jak i wydziałów. Niektóre sprawy były realizowane wspólnie z innymi wydziałami, np. z II (rozpracowanie środowiska ukraińskiego) czy V (organizacje młodzieżowe). Z kolei akcje likwidacyjne różnych grup zbrojnych (tzw. akcje oczyszczające) lub masowe aresztowania przebiegały we współpracy z siłami NKWD, MO, KBW, WOP i jednostkami Armii Czerwonej/Radzieckiej.

Do 1950 r. Wydział III koordynował działalność sekcji trzecich tworzonych przy Powiatowych Urzędach Bezpieczeństwa Publicznego na terenie osiemnastu, następnie 24 powiatów¹². Z chwilą nowego podziału administracyjnego (1950 r.) obszar ten uległ zmniejszeniu do trzynastu powiatów, reszta przypadła w udziale nowo utworzonemu WUBP w Koszalinie.

Pierwszym kierownikiem Wydziału do Walki z Bandytyzmem UBP na Okręg Pomorze Zachodnie został por. Ryszard Zelwiański, żołnierz Batalionu im. Czwartaków, zastępca ds. polityczno-wychowawczych jednej z grup desantowych Armii Ludowej, od lutego do lipca 1945 r. pracujący na stanowisku zastępcy kierownika Wydziału do Walki z Bandytyzmem w warszawskim WUBP¹³. Od września do października 1945 r. funkcję zastępcy kierownika koszalińskiego Wydziału pełnił pochodzący z poznańskich struktur UB

---

¹² W 1948 r. były to PUBP w Białogardzie, Bytowie, Chojnicach, Choszczynie, Człuchowie, Drawsku, Gryfinie, Gryficach, Kamieniu Pomorskim, Koszalinie, Kołobrzegu, Łobzie, Miastku, Myśliborzu, Nowogardzie, Pyrzycach, Sławnie, Świnoujściu, Stargardzie Szczecińskim, Słupsku, Szczecinku, Złotowie i Wałczu (AIPN Sz, 008/17, Dyslokacja i numeracja Urzędów Bezpieczeństwa Publicznego wg województw Rzeczypospolitej Polski, 13 V 1948 r., k. 2–6).

¹³ Ryszard Zelwiański (1926–2013) – od 1944 r. w Batalionie im. Czwartaków AL pod dowództwem Lecha Kobylińskiego „Konrada”, uzyskał stopień porucznika, od 10 II 1945 r. do 23 VII 1945 r. zastępca naczelnika Wydziału do Walki z Bandytyzmem/Samodzielnej Sekcji Walki z Bandytyzmem WUBP w Warszawie; od 31 VII 1945 r. pracownik Wydziału Ochrony Rządu MBP (przydzielony do ochrony premiera Mikołajczyka), od września 1945 r. kierownik Wydziału do Walki z Bandytyzmem UBP na Okręg Pomorze Zachodnie. W marcu–lipcu 1946 r. kierownik Sekcji 1 Wydziału VII WUBP w Szczecinie, zastąpiony następnie na tym stanowisku przez por. Zdzisława Kielę. Z dniem 16 VII 1946 r. przeniesiony do KW MO w Szczecinie; od 4 IX 1946 r. p.o. szefa Wydziału Specjalnego KW MO w Szczecinie; od 6 XI 1947 r. szef Wydziału Specjalnego KW MO we Wrocławiu; od 1950 r. w KG MO Warszawa. W 1963 r. uzyskał stopień doktora nauk prawnych na Uniwersytecie Warszawskim. W latach 1955–1968 kierownik Zakładu Kryminalistyki KG MO w Warszawie. Zwolniony w 1968 r. (AIPN, 706/819, Akta personalne Ryszarda Zelwiańskiego; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1: 1944–1956..., s. 428, 458).

por. Tadeusz Dąbrowski¹⁴. Po reorganizacji pierwszym p.o. kierownikiem Wydziału VII, a następnie naczelnikiem Wydziału III WUBP w Szczecinie został ppor. Marek Mydlarz¹⁵, zastąpiony w lipcu 1946 r. przez por. Zdzisława Mielnickiego¹⁶. W następnych latach zmiany personalne na stanowisku naczelnika nie były już tak częste. Od grudnia 1946 r. do połowy sierpnia 1950 r. funkcję tę pełnił por. Adam Wieteki¹⁷, następnie por. Andrzej Chłoń (1951–1954)¹⁸.

Wydział, jak zresztą cały WUBP, borykał się z brakami kadrowymi i częstymi fluktuacjami na stanowiskach referentów. Wielokrotnie w sprawozdaniach wskazywano na deficyt etatów. W marcu 1946 r. będąca w stanie reorganizacji Sekcja 1 Wydziału VII WUBP w Szczecinie liczyła 9 funkcjonariuszy¹⁹. Przez następne lata utrzymywał się podobny

---

¹⁴ Tadeusz Dąbrowski (ur. 1918 r.) – od 18 III 1945 r. referent Sekcji 1 Wydziału I WUBP w Poznaniu, od 22 IX 1945 r. zastępca kierownika Wydziału do Walki z Bandytyzmem UB na Okręg Pomorze Zachodnie w Koszalinie; od 30 XI 1945 r. kierownik MUBP w Szczecinie, zwolniony 21 VI 1946 r. w związku z nadużyciem stanowiska służbowego (kradzieże). Wyrokiem WSR w Szczecinie z 10 III 1947 r. skazany na 5 lat pozbawienia wolności, trzy dni później zwolniony z więzienia na podstawie amnestii. Dalsze losy nieznanne. (AIPN Sz, 0019/329, Akta personalne Tadeusza Dąbrowskiego; *Twarze szczecińskiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa województwa szczecińskiego. Informator personalny*, red. P. Knap, M. Ozga, M. Stefaniak, Szczecin 2008, s. 83).

¹⁵ Marek Mydlarz (ur. 1918 r.) – od marca 1945 r. w składzie Grupy Operacyjnej UB na Okręg Pomorze Zachodnie; 5 V – 29 VII 1945 r. zastępca kierownika UB w Pile, od 3 VIII 1945 r. funkcjonariusz MUBP w Szczecinie, od 7 III do 1 VII starszy referent sekcji 3 Wydziału III WUBP w Szczecinie z jednoczesnym pełnieniem obowiązków zastępcy, a następnie naczelnika Wydziału III. Zwolniony na własną prośbę. Według dokumentów Wydziału Konsularnego Polskiej Misji Wojskowej w Berlinie w sierpniu 1946 r. w Kłodzku wraz z grupą żydowskich emigrantów przekroczył nielegalnie granicę i udał się do Berlina, gdzie starał się o możliwość stałego pobytu. (Akta personalne Marka Mydlarza, AIPN Sz, 0019/2576).

¹⁶ Zdzisław Mielnicki (ur. 1919 r.) – od 1 IV 1945 r. starszy referent PUBP w Lublinie, słuchacz Centralnej Szkoły MBP w Lublinie, od 26 IX 1945 r. młodszy oficer śledczy Wydziału IV MBP w Warszawie, od 28 XI 1945 r. p.o. kierownika Sekcji 8 Wydziału I UB na Okręg Pomorze Zachodnie w Koszalinie, od 1 VII do 30 X 1946 r. p.o. naczelnika Wydziału III WUBP w Szczecinie, 12 VII 1947 r. zwolniony ze służby. (AIPN Sz, 0019/2388, Akta personalne Zdzisława Mielnickiego; *Twarze szczecińskiej bezpieki...*, s. 142).

¹⁷ Adam Wieteki (ur. 1919 r.) – od 30 III 1945 r. młodszy referent PUBP w Krotoszynie, od 15 XII 1945 r. p.o. zastępcy kierownika Sekcji 2 Wydziału I WUBP w Poznaniu, od 13 XII 1946 r. p.o. naczelnika Wydziału III WUBP w Szczecinie, od 19 VIII 1949 r. naczelnik tegoż wydziału, od 1 IX 1950 r. kierownik Sekcji 1 Wydziału IV Departamentu III MBP. Od 1949 r. w stopniu kpt. Do 1960 r. na stanowiskach w Departamentach III i I MBP, KdsBP, MSW. Zwolniony 31 VIII 1960 r. (AIPN 01703/97, Akta personalne Adama Wieteki; *Twarze szczecińskiej bezpieki...*, s. 188; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1: 1944–1956..., s. 407).

¹⁸ Andrzej Chłoń (ur. 1919 r.) – od 19 II 1944 r. starszy wywiadowca Sekcji 2 WUBP w Lublinie, następnie na stanowiskach adiutanta kierownika w WUBP w Lublinie i Wrocławiu, od 1 IX 1946 r. p.o. zastępcy naczelnika Wydziału III WUBP we Wrocławiu, od 1 X 1947 r. kierownik Sekcji 1 Wydziału III WUBP w Szczecinie, od 1 I 1951 r. do 15 VII 1954 r. naczelnik Wydziału III WUBP w Szczecinie. Od 1956 r. znów na stanowiskach naczelnika lub zastępcy naczelnika Wydziałów III, II, „W”, „B” KW MO w Szczecinie, Zwolniony 31 I 1976 r. (AIPN Sz, 0019/5426, Akta personalne Andrzeja Chłonia; *Twarze szczecińskiej bezpieki...*, s. 79).

¹⁹ AIPN Sz, 008/88, t. 3, Sprawozdanie o dokonanej pracy operatywnej Sekcji 1 Wydziału VII WUBP w Szczecinie za okres od 19 II 1946 do 9 III 1946 r., Szczecin, 9 III 1946 r., k. 23; *ibidem*, t. 4, Raport sprawozdawczy z przebiegu pracy Sekcji 2 Wydziału III WUBP w Szczecinie za rok 1946, Szczecin, 27 I 1947 r., k. 64.

poziom liczby etatów w poszczególnych sekcjach. W 1952 r. w Sekcji 1 Wydziału III WUBP w Szczecinie pracowało 5 funkcjonariuszy, w Sekcji 2 – 4, w Sekcji 3 – 6, w Sekcji 4 – 7²⁰.

Poziom wykształcenia i zupełny brak przygotowania zawodowego funkcjonariuszy wyraźnie wpływały na funkcjonowanie urzędu. Jak wskazują badania, m.in. Krzysztofa Szwagrzyka, w pierwszych latach powojennych były to problemy charakterystyczne dla obsady personalnej całego resortu bezpieczeństwa²¹. Jednak wydaje się, że ze względu na chaos administracyjny, zakrojone na szeroką skalę szabrownictwo i pospolity bandytyzm, sytuacja na Pomorzu Zachodnim bardziej niż gdzie indziej sprzyjała pogłębianiu się – i tak powszechnego – zjawiska kryminalizacji pracowników UB. Często brali oni osobisty udział w grabieżach autochtonów i osadników, a także dokonywali aktów samosądu na ludności niemieckiej²². Powszechna była również przemoc wobec więźniów w aresztach UB, na co wskazywali nawet sami pracownicy resortu. Jeden z pierwszych zachowanych meldunków kierownika Wydziału do Walki z Bandytyzmem, por. Ryszarda Zelwiańskiego, zaświadcza m.in. o biciu aresztowanych i gwałtach dokonywanych przez funkcjonariuszy PUBP w Stargardzie Szczecińskim na przetrzymywanych tam więźniarkach²³. Plagą były także pijaństwo, dezercje, nieuzasadnione użycie broni, burdy i uliczna przemoc, których sprawcami byli funkcjonariusze UB. To wszystko powodowało problemy w działalności urzędu i przekładało się na jakość wykonywanej pracy²⁴. Choć często dochodziło do zwolnień funkcjonariuszy, którzy dopuszczali się przestępstw o charakterze kryminalnym, to jednak kierownictwo przymykało oko na wiele nieprawidłowości, zwłaszcza jeśli dotyczyły one represji wobec aresztowanych.

---

²⁰ AIPN Sz, 008/94, t. 1, Schemat organizacyjny Wydziału III WUBP w Szczecinie, 1952 r., k. 220.

²¹ K. Szwagrzyk, *Aparat bezpieczeństwa w latach 1944–1956* [w:] *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1: 1944–1956..., s.71–72;

²² Zob. P. Skubisz, „*Mann muss sie erledigen!*” – *Der Prozess wegen der Tötung von Deutschen in der Swinemünder Untersuchungshaft des polnischen Staatssicherheitsdienstes (UB) und der Bürgermiliz (MO) im Winter 1945/1946* [w:] *Der Golm und die Tragedie von Swinemünde. Kriegsgräber als Wegweiser zwischen Vergangenheit und Zukunft*, red. N. Köhler, Kamminke 2011, s. 373–387.

²³ „Stwierdziłem naocznie, że w PUBP w Starogrodzie [dawna nazwa Stargardu Szczecińskiego – przyp. MS] znajdują się ludzie zatrzymani od 3–4 miesięcy bez śledztwa. Duża ilość mocno pobitych. PUBP zajmuje się wyłącznie w chwili obecnej aresztowaniem najrozmaitszych kombinatorów, konfiskując ich majątki i towary. [...] Tak samo zeznania [Stanisława] Woźniaka [świadka – przyp. MS] w sprawie puszczania ludzi za łapówką oraz gwałty kobiet na PUBP znajdują potwierdzenie” (AIPN Sz, 008/87, Meldunek por. Ryszarda Zelwiańskiego do kierownika UB na Okręg Pomorze Zachodnie Longina Kołarza, 11 X 1945 r., k. 27).

²⁴ Np. kontrola działalności Sekcji 3 w PUBP w Łobzie przeprowadzona w czerwcu 1946 r. zaowocowała następującą opinią: „Brak jakichkolwiek spraw o podłożu politycznym. Agentura po linii Wydziału III istnieje jedynie na papierze, *de facto* jest martwa lub fikcyjna. Referenci pracujący po linii Wydziału III nie znają w ogóle najelementarniejszych podstaw naszej pracy, zajmują się sprawami kradzieży i szabru”. AIPN Sz, 008/98, Raport kierownika Sekcji 1 Wydziału III por. Ryszarda Zelwiańskiego do naczelnika Wydziału III WUBP w Szczecinie, Szczecin, 21 VI 1946 r., k. 33. Opinia na temat kadr WUBP i PUBP szefa WUBP w Szczecinie ppłk. Longina Kołarza w raporcie za rok 1946 r. brzmiała: „Kadry stoją na bardzo niskim poziomie intelektualnym, brak odpowiednich sił, któreby sprostały swemu zadaniu” (*ibidem*, k. 45).

W 1945 r. zorganizowanie powiatowej sieci UB sprawiało problemy. Jej tworzenie trwało od kwietnia do października 1945 r., jednak sekcje WB przy poszczególnych PUBP rozpoczęły działalność dopiero pod koniec roku. W dniu 25 października 1945 r. Zelwiański raportował do kierownika UBP na Okręg Pomorze Zachodnie, kpt. Longina Kolarza: „pomimo wielokrotnych poleceń piśmiennych o utworzeniu sekcji do Walki z Bandytyzmem, prawie żaden z powiatów nie przysłał odpowiedzi o utworzeniu takowej ani nie przysłał żadnych danych o istniejących wypadkach bandytyzmu na ich terenach [...] wobec powyższego Wydział WB nie może wziąć odpowiedzialności na siebie za dotychczasową swoją bierność. Uprzejmie proszę kierownika urzędu o jak najszybszą interwencję, gdyż w obecnym stanie rzeczy Wydział jest zupełnie niepotrzebny”²⁵. Miesiąc później sekcje WB istniały jedynie w sześciu powiatach (Łobez, Pyrzyce, Szczecinek, Drawsko, Białogard i Szczecin).

Od początku istnienia wydziału problemem była także tzw. sieć agenturalna. Masowe werbunki, którym nierzadko towarzyszyły brutalne metody podczas śledztwa, szantaż lub po prostu „naciąganie statystyk”, nie zawsze przynosiły spodziewane rezultaty. Wielu informatorów zrywało kontakt, nie przychodziło na spotkania lub przekazywało bardzo powierzchowne informacje. Jak wynika z lektury raportów Wydziału III, większość werbunków przeprowadzano na podstawie materiałów kompromitujących, a informatorzy wywodzili się wprost z inwigilowanego środowiska (żołnierze konspiracji, osoby o piętnowanym wówczas pochodzeniu lub obliczu ideowym etc.). W rezultacie wewnętrznych kontroli, przeprowadzanych zarówno z polecenia szefa WUBP, jak i w ramach wizytacji funkcjonariuszy Departamentu III, stan agencji zmniejszył się nawet o 1/3²⁶.

Tabela 1. Zestawienie liczbowe sieci agenturalnej będącej w dyspozycji Wydziału do Walki z Bandytyzmem UBP na Okręg Pomorze Zachodnie/Wydziału III WUBP w Szczecinie w latach 1945–1954

Data	Rezydenci	Agenci	Informatorzy
Wydział do Walki z Bandytyzmem UBP na Okręg Pomorze	0	0	12

²⁵ AIPN Sz, 008/87, Raport kierownika Wydziału do Walki z Bandytyzmem UBP na Okręg Pomorze Zachodnie z dnia 25 X 1945 r., k. 35.

²⁶ Zob. np. AIPN Sz, 008/92, Raport z przeprowadzonej kontroli agencji Sekcji 1 Wydziału III WUBP w Szczecinie, 9 XI 1950 r., k. 263–267; AIPN Sz, 008/13, Pismo szefa WUBP Eliasza Kotona, 17 III 1952 r., k. 41–47; Jedną z inspekcji wykazała, że w 1953 r. w Sekcji 3 Wydziału III faktyczny kontakt istniał tylko z połową zarejestrowanych informatorów (w liczbie 36), z których czynnych było tylko 17, mających dostęp do zaledwie 34 osób z zarejestrowanych w ewidencji sekcji 1276 inwigilowanych (AIPN Sz, 008/94, t. 1, Raporty z kontroli poszczególnych Sekcji Wydziału III WUBP w Szczecinie, marzec 1953 r., k. 1–130).

Zachodnie, 8 XI 1945 r.			
Wydział do Walki z Bandytyzmem UBP na Okręg Pomorze Zachodnie, 19 XII 1945 r.	0	24	49
Wydział do Walki z Bandytyzmem UBP na Okręg Pomorze Zachodnie oraz podległe PUBP, 29 I 1946 r.	0	36	144
Sekcja 1 Wydziału III WUBP w Szczecinie oraz agentura w sprawach dot. „walki z bandytyzmem” w PUBP, kwiecień 1946 r.	0	24	110
Sekcja 2 Wydziału III WUBP w Szczecinie oraz agentura w sprawach dot. podziemia AK-WiN w PUBP, styczeń 1947 r.	1	41	294
Sekcja 3 Wydziału III WUBP w Szczecinie i agentura w sprawach dot. podziemia narodowego w PUBP, styczeń 1947 r.	0	39	227
Ogółem Wydział III WUBP w Szczecinie oraz podległe Sekcje 3 PUBP, 30 IX 1947 r.	7	19	422
Po podziale administracyjnym województwa w 1950 r.			
Sekcja 1 Wydziału III WUBP w Szczecinie oraz agentura w sprawach dot. „walki z bandytyzmem” w PUBP, marzec 1951 r.	2	7	58
Sekcja 1 Wydziału III WUBP w Szczecinie, marzec 1953 r	0	0	23
Sekcja 2 Wydziału III WUBP w Szczecinie, marzec 1953 r	0	2	17
Sekcja 3 Wydziału III WUBP w Szczecinie, marzec 1953 r	0	0	34
Sekcja 4 Wydziału III WUBP w Szczecinie,	0	0	38

marzec 1953 r			
Ogółem Wydział III WUBP w Szczecinie oraz podległe Sekcje 3 PUBP, 5 VIII 1954 r.	13	10	260

Źródło: Opracowanie własne autorki na podstawie: AIPN Sz, 008/87, k. 9; AIPN Sz, 008/88, t. 3, k. 15;39, AIPN Sz, 008/88, t. 4, k. 63, 71, AIPN Sz, 008/93, k. 7; AIPN Sz, 008/93, k. 46, 67, AIPN Sz, 008/94, t. 1, k. 1, 26, 59, 92, AIPN Sz, 008/96, k. 9.

Główne kierunki działalności

Według zachowanych raportów Wydziału do Walki z Bandytyzmem UBP na Okręg Pomorze Zachodnie w pierwszych miesiącach funkcjonowania urzędu skupiano się przede wszystkim na zwalczaniu przestępstw rabunkowych i kryminalnych, związanych z napadami maruderów, żołnierzy Armii Czerwonej i szabrowników na pociągi, stacje kolejowe i dobytek osadników. Zarządzano akcje konfiskaty broni, wyłapywano dezertersów. Przy udziale wojsk NKWD i pracowników Wydziału I, Wydział do Walki z Bandytyzmem brał udział w aresztowaniu Niemców, zarówno żołnierzy, jak i cywili. W grudniu 1945 r. po raz pierwszy w meldunkach wydziału pojawiają się – charakterystyczne dla tego obszaru – informacje na temat oddziału Werwolfu, który miał operować w okolicach Świnoujścia i Drawska Pomorskiego²⁷. Na początku 1946 r. przeprowadzono we współpracy z Wydziałem do Walki

²⁷ AIPN Sz, 008/87, Sprawozdanie z dokonanej pracy agenturalno-operatywnej Wydziału WB, Koszalin, 3 XII 1945 r., k. 92 (50-osobowy oddział w okolicy Ahlbecku i Świnoujścia); *ibidem*, Sprawozdanie z dokonanej pracy agenturalno-operatywnej Wydziału WB, Koszalin, 21 XII 1945 r., k. 90–91. O działalności niemieckich żołnierzy (a także własowców), którzy mieli prowadzić dywersję na terenach obejmowanych przez wojska sowieckie świadczą m.in. dokumenty NKWD z tego okresu. W 1945 r. jednostki 63 Dywizji NKWD (operującej na Pomorzu Zachodnim), aresztowały kilka tysięcy Niemców – jak wynika z treści raportów: członków SS, NSDAP, *Volkssturmu*, a także m.in. żołnierzy ROA. Podczas przesłuchań niektóre osoby miały zeznawać na temat konkretnych planów dywersyjnych: podpaleń, napadów, grabieży, mordów etc. (Zob. J. Macholak, *Działania operacyjne jednostek 63 Dywizji NKWD na Pomorzu Zachodnim w pierwszych miesiącach 1945 roku* [w:] *idem*, *Z powojennych dziejów Pomorza Zachodniego. Wybrane problemy*, Szczecin 2009, s. 69–118). Podobne informacje możemy odnaleźć we wspomnieniach pierwszego prezydenta Szczecina, Piotra Zaremby (Zob. P. Zaremba, *Wspomnienia...*, s. 61, 83, 87, 107, 116, 172, 231, 282, 298). Na przełomie 1945/1946 w lasach pojawiały się jeszcze resztki oddziałów Wehrmachtu, które dążyły do przedostania się za Odrę. Większość z nich zaliczano do Werwolfu. Z powodu braku źródeł bardzo trudno dziś jednak ocenić, co było tylko i wyłącznie wymysłem ówczesnych służb bezpieczeństwa, mającym niekiedy ukryć samowolę funkcjonariuszy w traktowaniu ludności niemieckiej. Najlepszym przykładem są wydarzenia z zimy 1945–1946 w Świnoujściu, gdzie przedstawiciele UB i MO grabili przeważającą tam jeszcze ludność niemiecką i dokonali aktów samosądu, mordując ponad 40 niemieckich więźniów, w tym kobiety (Zob. P. Skubisz, „*Mann muss sie erledigen!*”..., s. 373–387). Sprawę próbowano następnie tłumaczyć niebezpieczeństwem ze strony silnej niemieckiej partyzantki. Informacje na temat Werwolfu w materiałach Wydziału III WUBP w Szczecinie za 1946 r. (zob. m.in.: AIPN Sz, 008/88, t. 3, Sprawozdanie Szefa WUBP w Szczecinie Longina Kołarza do Dyrektora Departamentu III MBP, Szczecin, 1 IV 1946 r., k. 43). Tam podana jest szacunkowa liczba 25–30 członków oddziału operującego w okolicach Świnoujścia (*ibidem*, k. 85, 90) oraz 8–10 osób „Niemców i

z Bandytyzmem akcje oczyszczające na Pojezierzu Drawskim, mające na celu wykrycie członków organizacji o nazwie Deutsche Legion, która agitowała przeciwko wysiedleniom ludności niemieckiej. W ramach prowadzonego rozpracowania agenturalnego aresztowano dziesięciu członków tej organizacji²⁸.

Lektura raportów UB, a także konfrontacja tego materiału z dokumentami administracyjnymi Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Pomorze Zachodnie Leonarda Borkowicza przywodzą do konstatacji, że działalność zorganizowanych grup w województwie do końca 1945 r. miała głównie charakter rabunkowy²⁹. W zachowanych dokumentach nie pojawia się w tym okresie ani jedna informacja na temat działań podziemia (określanego w raportach mianem tzw. band politycznych), poza często wzmiankowanymi danymi o formacjach niemieckich. Do końca roku 1945 r. Wydział do Walki z Bandytyzmem opracował i zakończył skierowaniem do prokuratora 74 sprawy o podłożu rabunkowym, w efekcie aresztowano 286 osób, w tym 1/3 w Szczecinie, założono także 11 teczek z dokumentami dotyczącymi większych, kilkudziesięcioosobowych grup rabunkowych, w tym 4 złożonych tylko i wyłącznie z żołnierzy Armii Czerwonej, których przekazano do dyspozycji Sowieckiej Komendantury Wojennej.

W styczniu 1946 r. w raporcie miesięcznym do Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego (MBP) w Warszawie szef UBP na Okręg Pomorze Zachodnie, Longin Kołarż pisał: „band antyrządowych, mających konkretne podłoże polityczne, band mających ścisły kontakt i otrzymujących dyrektywy od wrogich nam organizacji podziemnych dotychczas na terenie woj. Pomorze-Zach[odnie] nie ujawniono”³⁰. Sytuacja zmieniła się na przełomie stycznia i lutego 1946 r. W jednym z lutowych sprawozdań Kołarż raportował: „na terenie Pomorza Zachodniego pogarsza się z dekady na dekadę sytuacja polityczna [...], elementy

---

własowców” w okolicach Drawska Pomorskiego, którzy mieli dokonać napadu na magazyny Armii Czerwonej w Wierzchowie (AIPN Sz, 008/88, t. 4, Sprawozdanie z pracy Sekcji 1 Wydziału III WUBP w Szczecinie za okres od 30 Vdo 30 VI 1946 r., Szczecin, 4 VII 1946 r., k. 8). Szerzej na temat Werwolfu na Ziemiach Zachodnich zob. m.in. P. Biddiscombe, *Werwolf. Brunatni pogrobowcy Hitlera*, Warszawa 2013, s. 293–318.

²⁸ W kwietniu 1946 r. szacowano, że organizacja w powiecie szczecineckim liczyła ok. 15 uzbrojonych osób. Treść ulotki kolportowanej przez Deutsche Legion brzmiała: „każdy Polak, który jeszcze jednego Niemca wyrzuci z jego gospodarstwa, lub wysiedli za Odrę, zostanie bezlitośnie zastrzelony!” (AIPN Sz, 008/88, t. 3, Sprawozdanie dekadowe Szefa UBP na Okręg Pomorze Zachodnie Longina Kołarza za okres od 29 Ido 19 II 1946 r., Koszalin, 19 II 1946 r., k. 13; *ibidem*, Sprawozdanie dekadowe p.o. kierownika Wydziału VII WUBP w Szczecinie ppor. Marka Mydlarza do dyrektora Departamentu VII MBP, Szczecin, 25 III 1946 r., k. 34).

²⁹ Zob. Archiwum Państwowe w Szczecinie (dalej AP Sz), Urząd Wojewódzki Szczeciński (dalej: UWSz), sygn. 5681, Sprawozdanie sytuacyjne Pełnomocnika Rządu na Okręg Pomorze Zachodnie Leonarda Borkowicza za styczeń 1946 r., k. 10. Zob. też: *Pierwszy wojewoda szczeciński. Dokumenty i komentarze 1945–1949*, oprac. Z Chmielewski, K. Kozłowski, Szczecin 1986, s. 49–62.

³⁰ AIPN Sz, 008/88, t. 3, Sprawozdanie dekadowe Szefa UBP na Okręg Pomorze Zachodnie Longina Kołarza za okres od 19do 29 I 1946 r., Koszalin, 29 I 1946 r., k. 8.

reakcyjne, byli członkowie band, rozbici lub zdekonspirowani w woj. wschodnich lub centralnych, udając repatriantów, napływają na tereny naszego województwa [...], zaczynając jednocześnie organizować się i uprawiać antypaństwową, podpolną [rusycyzm oznaczający podziemną – MS] robotę³¹. W raporcie miesięcznym do MBP za marzec 1946 r. szef szczecińskiego urzędu pisał już o występowaniu organizacji politycznych na Pomorzu Zachodnim, sam Szczecin nazywając „ropiejącym WiN-owskim wrzodem, w którym ma swoje przyczółki element bandycki spod znaku AK-WiN”³². W odrębnym raporcie wtórował mu p.o. kierownika Wydziału VII ppor. Marek Mydlarz: „elementy reakcyjne w coraz większej ilości przybywają na tereny naszego województwa już z gotowymi instrukcjami organizowania placówek AK lub NSZ czy innych, z góry ustalonymi kontaktami. Instrukcje i miejsca łączności otrzymują w Polsce Centralnej lub nawet za Bugiem [...] Jeśli na terenie województwa Pomorze Zachodnie zdarzają się wypadki napadów na posterunki MO, UB, banki lub inne, to jest to tylko przygrywka do dużych planowanych akcji, tj. to tylko eksces w celu dobrojenia się, uwolnienia aresztowanych swoich towarzyszy lub mus zdobycia środków finansowych”³³.

Powyższe meldunki były zapewne związane z pojawieniem się na Pomorzu Zachodnim grup zbrojnych konspiracji niepodległościowej. W lutym 1946 r. Wydział VII rozpoczął rozpracowanie tzw. Oddziału Czesława Hołuba, organizacji młodzieżowej, założonej przez byłego żołnierza 30 dywizji piechoty AK z Brzeźcia nad Bugiem³⁴. Drugim

---

³¹ *Ibidem*, Sprawozdanie dekadowe Szefa UB na Okręg Pomorze Zachodnie Longina Kolarza za okres od 29 I do 19 II 1946 r., Szczecin, 19 II 1946 r., k. 16.

³² AIPN, 01265/354, Raport szefa WUBP w Szczecinie Longina Kolarza za marzec 1946 r., k. 50.

³³ AIPN Sz, 008/88, t. 3, Raport p.o. kierownika Wydziału VII WUBP w Szczecinie ppor. Marka Mydlarza na temat sytuacji politycznej na Pomorzu Zachodnim, 19 III 1946 r., k. 30. Por. AP Sz, UWSz, sygn. 1206, Wykaz porównawczy przestępstw na terenie woj. szczecińskiego pomiędzy I półroczem 1945 r. i II półroczem 1946 r., k. 3–7.

³⁴ Oddział Czesława Hołuba był niewątpliwie najbardziej znaną organizacją konspiracyjną istniejącą po wojnie w zachodniej części województwa szczecińskiego. Zasięgiem działania obejmował tereny Stargardu Szczecińskiego, Marianowa, Krzemienia i Goleniowa. W skład organizacji, znanej także pod nazwą Batalion Pomorski AK-Grupa Młodzieżowa, wchodził m.in. uczniowie gimnazjum w Stargardzie Szczecińskim, członkowie II Męskiej Drużyny Harcerzy im. Obrońców Westerplatte. Czesław Hołub „Żbik” – podczas wojny był m.in. członkiem Szarych Szeregów, żołnierzem Organizacji Dywersyjnej „Wachlarz” i 30 Dywizji Piechoty AK. Aktywność zbrojną rozpoczęli w styczniu 1946 r., napadając na kierownika Warsztatów Kolejowych w Stargardzie w celu odebrania mu broni, a także zabijając sekretarza PPR w Dalewie. Aresztowania oddziału rozpoczęły się w lutym 1946 r. (AIPN Sz, 008/88, t. 3, Sprawozdanie o dokonanej pracy operatywnej Sekcji 1 Wydziału VII WUBP w Szczecinie za okres od 19 I do 9 III 1946 r., Szczecin, 9 III 1946 r., k. 20–22, *ibidem*, Sprawozdanie o dokonanej pracy operatywnej Sekcji 1 Wydziału VII WUBP w Szczecinie za okres od 9 do 19 III 1946 r., Szczecin, 19 III 1946 r., k. 27; *ibidem*, Sprawozdanie dekadowe p.o. kierownika Wydziału VII WUBP w Szczecinie ppor. Marka Mydlarza do dyrektora Departamentu VII MBP, Szczecin, 25 III 1946 r., k. 32–34; *ibidem*, Sprawozdanie o przeprowadzonych operacjach przez Sekcję 1 Wydziału III WUBP w Szczecinie, 10 IV 1946 r., k. 48–50; AIPN Bi, 97/531–537, Akta Wojskowego Sądu Rejonowego w Olsztynie dot. Czesława Hołuba i in.; AIPN Sz, 0014/32, t. 1–7, Akta śledcze dot. Oddziału Czesława Hołuba. Zob. też: R. Ptaszyński, *Oddział Czesława Hołuba – pierwsi i ostatni leśni stargardzcy* [w:] *Stargard w latach 40. i 50. XX*

przejawem zbrojnego oporu była działalność żołnierzy 2 szwadronu 5 Brygady Wileńskiej AK, dowodzonego przez Zdzisława Badochę „Żelaznego”. Aktywność żołnierzy mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki” we wschodnich powiatach ówczesnego województwa szczecińskiego trwała do połowy maja 1946 r. i przebiegała we współpracy z członkami wywodzącego się z Okręgu Wołkowyskiego AK Bojowego Oddziału Armii (BOA), którzy pod koniec 1945 r. utworzyli zakonspirowaną placówkę w Bobolicach³⁵. Akcja przeciwko żołnierzom 5 Brygady AK pociągnęła za sobą liczne aresztowania jej członków i współpracowników zamieszkujących Pomorze Zachodnie. Na podstawie donosów łączniczki mjr. „Łupaszki” Reginy Mordas w lipcu 1946 r. aresztowano m.in. Jana Pisarczyka „Wyrwę”, Tadeusza Stryjeckiego, a także naczelnika PUR w Koszalinie Konstantego Giedrojcia i naczelnika Urzędu Ziemskiego w Szczecinie, Kazimierza Błażejewskiego³⁶

Od 1946 r. w meldunkach Wydziału VII/III WUBP w Szczecinie lawinowo wzrasta liczba informacji dotyczących aktywności różnych organizacji podziemnych. Lektura tego typu dokumentów wymaga jednak ostrożności. Przykładem mogą być przypadki klasyfikowania jako m.in. działalność WiN-u lub NSZ rajdów grup rabunkowych podszywających się pod poakowskie czy narodowe oddziały zbrojne. Niektóre z grup rabunkowych pozostawiały na miejscu kradzieży pokwitowania, wzorowane na dokumentach wystawianych podczas akcji rekwizycyjnych przez oddziały podziemia. Do maja 1946 r. takie działania prowadziła m.in. uzbrojona grupa kilkunastu osób dowodzona przez Witolda Zielińskiego, byłego zastępcę komendanta posterunku MO w Worowicach (ob. woj. świętokrzyskie), podpisująca się jako „grupa AK Chrobrego”³⁷, a także kilkuosobowa szajka złożona z pracowników KPMO w Gryfinie, dowodzona przez referenta gospodarczego tego

---

w. – *problemy społeczno-gospodarcze i polityczne*, red. J. Aniszewska, M. Machałek, Stargard Szczeciński 2008.

³⁵ Dokumenty dotyczące działalności 5 Brygady Wileńskiej AK i Bojowego Oddziału Armii na Pomorzu Zachodnim zob. m.in.: AIPN Sz, 008/98, Sprawozdania Wydziału III WUBP w Szczecinie, 1946 r., k. 35, 64, 68; AIPN Sz, 008/95, Sprawozdania KW MO w Szczecinie, 1946 r., k. 13–14, 18; AIPN Sz, 008/88, t. 4, Sprawozdania Wydziału III WUBP w Szczecinie, 1946 r., k. 6–8, 77 AIPN Sz, 187/45–49, Akta procesowe Wojskowego Sądu Rejonowego w Szczecinie dotyczące oddziału BOA i jego współpracowników; AIPN Sz, 00101/135, t. 1–7, Akta śledcze w sprawie Stefana Pabisia „Stefana” i innych; AIPN Sz, 00101/627, t. 1, 2, Akta śledcze w sprawie 5 Brygady Wileńskiej i ich działalności na terenie woj. szczecińskiego; AIPN Sz, 00103/395, Charakterystyka dot. członków i współpracowników oddziału BOA; AIPN Sz, 008/870, Charakterystyka dot. oddziału BOA; Zob. też: K. Krajewski, T. Łabuszewski, „Łupaszka”, „Młot”, „Huzar”. *Działalność 5 i 6 Wileńskiej Brygady AK (1944–1952)*, Warszawa 2002.

³⁶ AIPN Sz, 008/88, t. 4, Sprawozdanie Wydziału III WUBP w Szczecinie za lipiec 1946 r., k. 77; AIPN Sz, 00101/627, t. 1–2, Akta śledcze dotyczące Tadeusza Stryjeckiego i innych.

³⁷ *Ibidem*, t. 3, Sprawozdanie z działalności Sekcji 1 Wydziału III WUBP w Szczecinie od 10 do 30 IV 1946 r., k. 53; *ibidem*, Sprawozdanie z działalności Sekcji 1 Wydziału III WUBP w Szczecinie od 30 IV do 10 V 1946 r., k. 65, 68. Grupa Zielińskiego mylnie występuje w *Atlasie podziemia niepodległościowego* jako organizacja niepodległościowa. Zob. *Polskie podziemie niepodległościowe w województwie szczecińskim 1945–1956* [w:] *Atlas polskiego podziemia niepodległościowego 1944–1956*, red. R. Wnuk, S. Poleszak, A. Jaczyńska i in., Warszawa–Lublin 2007, s. 452.

posterunku, Ryszarda Kwiatkowskiego. W grudniu 1945 r., podczas napadów na sklep w Szczecinie-Podjuchach i szczecińską piekarnię, Kwiatkowski wręczył ich właścicielom kartki (sporządzone na maszynie należącej do posterunku MO), sygnowane przez por. „Czarnego” i „Naczelne Dowództwo Sił Zbrojnych AK”³⁸.

Podobne przypadki zdarzały się na Pomorzu Zachodnim w pierwszych latach po wojnie często, stąd też bez wnikliwych badań rozpatrujących każdy przypadek indywidualnie (dotyczy to nieznanymi szerzej, epizodycznych grup zbrojnych występujących w aktach UB jako organizacje „polityczne”), granica pomiędzy akcjami rekwizycyjnymi a działalnością niemającą związków z konspiracją może wydawać się bardzo cienka. Tym bardziej że wśród członków grup zajmujących się tzw. szabrem odnajdujemy niekiedy osoby, które w niedalekiej przeszłości, w innych rejonach kraju, należały do konspiracji. Przykładem może być grupa Jana Bielenia „Burnusa”. Do 1945 r. na Białostocczyźnie miał on należeć do oddziału podległego mjr. Zygmuntowi Szendzielarzowi „Łupaszce”. W 1947 r. wraz z kilkunastoma osobami Bielenia przeprowadził kilka akcji (m.in. w Gryfinie, Podjuchach, Małych Młynkach i Borzymiu). Zrabowano wówczas mienie pozostawione przez wysiedlonych Niemców. Pozyskane w ten sposób przedmioty zostały rozesłane do rodzin lub też przekazane w celu sprzedaży do Warszawy³⁹.

Ostrożności w ocenie wymagają te sprawy śledcze, które funkcjonariusze UB kwalifikowali na wyrost jako efekty działalności podziemia. Jedną z pierwszych osób skazanych na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy (WSR) w Szczecinie, a zarazem pierwszą, która figuruje w meldunkach Wydziału do Walki z Bandytyzmem pod hasłem „działalność polityczna” (styczeń 1946 r.), był Roman Zawodziński, sądzony za zabicie w trakcie zabawy tanecznej w Czaplinku funkcjonariusza PUBP. Podczas śledztwa Zawodzińskiemu m.in. wytknięto, że był żołnierzem NSZ z Piotrkowa Trybunalskiego. Zarzuty te nie zostały jednak potwierdzone⁴⁰.

Jednak poza tymi zastrzeżeniami należy podkreślić, że szczeciński UB aktywnie uczestniczył w ustalaniu faktycznych żołnierzy oddziałów zbrojnych, którzy napływali na te

---

³⁸ AIPN Sz, 008/88, t. 3, Sprawozdanie dekadowe Szefa UBP na Okręg Pomorze Zachodnie Longina Kolarza za okres od 29 I do 19 II 1946 r., Koszalin, 19 II 1946 r., k. 16; AIPN Sz, 008/98, Raport dzienny kierownika Sekcji I Wydziału III WUBP w Szczecinie Ryszarda Zelwiańskiego z 29 IV 1946 r., k. 13.

³⁹ AIPN, 0181/7, Charakterystyka tzw. grupy Jana Bielenia „Burnusa”; *Polskie podziemie niepodległościowe w województwie szczecińskim 1945–1956* [w:] *Atlas polskiego podziemia niepodległościowego...*, s. 452.

⁴⁰ AIPN Sz, 008/88, t. 3, Sprawozdanie dekadowe Szefa UBP na Okręg Pomorze Zachodnie Longina Kolarza za okres od 29 I do 19 II 1946 r., Koszalin, 19 II 1946 r., k. 11–13, AIPN Sz, 59/3, Akta Wojskowego Sądu Rejonowego w Szczecinie dotyczące Romana Zawodzińskiego.

tereny po wojnie. W 1946 r. Sekcje 1, 2 i 3 Wydziału III WUBP aresztowały ogółem 124 osoby wywodzące się z oddziałów AK-WiN i NSZ, min. członków 5 Brygady Wileńskiej AK, Pogotowia Akcji Specjalnej (PAS), oddziałów Mariana Bernaciaka „Orlika” i Henryka Lewczuka „Młota”. W większości przypadków nie przejawiali oni działalności zbrojnej na tym terenie. Przyjeżdżali raczej z zamiarem ukrycia się lub dołączenia do rodzin. Z kolei na początku 1947 r., tylko w okresie bezpośrednio poprzedzającym wybory do Sejmu Ustawodawczego, aresztowano 43 żołnierzy NSZ i 42 partyzantów z oddziałów AK-WiN, przybyłych do woj. szczecińskiego z pozostałych części kraju⁴¹.

W drugiej połowie lat czterdziestych w obszarze zainteresowania Wydziału III i jego referatów powiatowych znalazły się przede wszystkim osoby o niedawnej konspiracyjnej przeszłości, które włączyły się w nurt powojennego życia i rozpoczęły pracę w różnych przedsiębiorstwach i urzędach. Proces ten nasilił się zwłaszcza w okresie poprzedzającym tzw. referendum ludowe (czerwiec 1946 r.) i wybory do Sejmu Ustawodawczego (styczeń 1947 r.), a także po amnestii roku 1947⁴². Wzorem innych części kraju również tutaj byli żołnierze struktur konspiracyjnych stali się celem podejrzeń i ataków. Przy czym w działaniach bezpieczeństwa można zaobserwować pewien schematyzm. Od połowy 1946 r. przejawiał się on głównie w wykrywaniu tzw. „grup sabotażowych”, składających się na ogół z byłych akowców, zatrudnionych w różnych instytucjach i urzędach. Wiele osób aresztowano w rezultacie wielomiesięcznej inwigilacji, towarzyszącej próbom ułożenia na nowo przerwanej wojenną traumą życia. Często powód zatrzymania przez bezpieczeństwo był tylko pretekstem do „zdemaskowania reakcyjnej przeszłości”, np. oskarżenie o tzw. szeptaną propagandę czy podejrzenie o „uprawianie sabotażu” w miejscu pracy.

W połowie kwietnia 1946 r. Wydział III przeprowadził jedną z pierwszych akcji likwidacyjnych w Szczecinie. Aresztowano wówczas „członków podziemnej organizacji o strukturze WiN”, którą miał dowodzić Włodzimierz Wiśniewski „Boa”, „Loczek”, były żołnierz placówki AK w Bodzechowie, Okręg Radomsko-Kielecki (1942–1943), następnie podkomendny Władysława Pietrzykowskiego „Topora” w Oddziale „Barw Białych”, Obwód Opatów, Okręg Radomsko-Kielecki AK (1944 r.). Do wykrycia grupy przyczyniło się

---

⁴¹ AIPN Sz, 008/448, Działalność Wydziału III WUBP w Szczecinie w latach 1945–1965 (opracowanie wewnętrzne MSW), k. 149–151.

⁴² W wyniku amnestii w województwie szczecińskim ujawniło się ogółem 1250 osób, z czego 228 z bronią, w tym m.in.: 586 dezertersów WP, 55 funkcjonariuszy, którzy zdezerterowali MO, 13 z UB, 53 osoby uchylające się od służby wojskowej, 30 zbiegłych więźniów, 27 osób posiadających nielegalnie broń, 14 osób posiadających fałszywe dokumenty (AIPN Sz, 008/98, t. 1, Sprawozdanie roczne Sekcji 1 Wydziału III WUBP w Szczecinie, 28 I 1948 r., k. 188; AIPN Sz, 008/89, t. 4, Odpisy oświadczeń składanych przed komisjami amnestyjnymi na terenie woj. szczecińskiego, 1947 r., *passim*).

wcześniejsze aresztowanie Ryszarda Derlatki „Błyska” i „Groźnego,” strzelca AK z okolic Skarżyska-Kamiennej⁴³. W listopadzie 1946 r. do więzienia trafili pracownicy stacji kolejowej w Dąbiu, oskarżeni m.in. o kolportaż podziemnych gazetek WiN i utrzymywanie kontaktów organizacyjnych z działaczami południowych struktur tej organizacji. O przywództwo tej kolejnej – jak pisano – „nielegalnej grupy o strukturze WiN” oskarżono kolejarza Bronisława Sobolaka „Igela”, byłego żołnierza Obwodu AK Jasło⁴⁴. W dniach 18–21 grudnia 1946 r. w Złocięcu aresztowano 29 osób podejrzanych o sporządzenie i kolportaż antykomunistycznych ulotek nawołujących do głosowania 3 × NIE podczas czerwcowego, „ludowego” referendum. Ich pomysłodawcą był agronom Zarządu Miejskiego w Złocięcu, były żołnierz AK z Czudca w powiecie rzeszowskim, Mieczysław Krynda „Leon”, „Perkun”. Po przybyciu w maju 1945 r. do Złocięca Krynda został jednym z pierwszych pracowników miejscowej administracji. Wkrótce w Zarządzie Miejskim znaleźli zatrudnienie również jego koledzy z partyzantki: Stanisław Szczepan „Szary” oraz ppor. Tadeusz Szybkowski „Sas” – w czasie wojny m.in. oficer łączności placówki ZWZ „Czereśnia” w Czudcu (1940 r.)⁴⁵.

W kręgu zainteresowania Wydziału III znaleźli się także byli żołnierze podziemia, którzy już po rozwiązaniu struktur konspiracyjnych i podległych im oddziałów kontynuowali działania o charakterze zbrojnym, przenosząc się na teren ówczesnego woj. szczecińskiego. Cechą charakterystyczną jest ich samodzielność, brak przyporządkowania organizacyjnego, a także kontynuacja metod wyniesionych z partyzantki. Przykładem może być schyłkowy okres aktywności dwóch żołnierzy z BOA: Edwarda Kokotki „Wrzosa” i Wacława Borodziuka „Orla”, którzy w 1947 r. powrócili na Pomorze Zachodnie i zorganizowali własną grupę

---

⁴³ AIPN Sz, 187/95, Akta Wojskowego Sądu Rejonowego w Szczecinie dotyczące Włodzimierza Wiśniewskiego i in.

⁴⁴ AIPN Sz, 008/723, Charakterystyka „organizacji o strukturze WiN” na szczecińskiej kolei; AIPN Sz, 006/96 Akta kontrolno-śledcze dot. Bronisława Sobolaka i innych; AIPN Sz, 60/41, Akta Wojskowego Sądu Rejonowego w sprawie Bronisława Sobolaka i in.

⁴⁵ Aresztowania były wynikiem sprawy kryptonim „Podziemne krety”, prowadzonej przez Sekcję 3 PUBP w Drawsku Pomorskim. Aresztowanych współpracowników i sąsiadów Kryndy oskarżono o udział w nielegalnej organizacji. W rzeczywistości poczynaniom tych osób prawdopodobnie nie towarzyszyły konkretne struktury organizacyjne, a jedynie chęć przeciwstawienia się agitacji PPR. Mieczysław Krynda przyjaźnił się z inspektorem samorządowym, a jednocześnie wiceprezesem PSL w Drawsku Pomorskim, Tadeuszem Jankowskim, który prawdopodobnie pomagał mu w załatwianiu posad i dokumentów dla byłych żołnierzy AK. W swoich więziennych wspomnieniach Krynda twierdził, że aresztowań w Złocięcu dokonano na podstawie zeznań ppor. Szybkowskiego, który zdradził kolegów z partyzantki. W dniu 12 lipca 1947 r. wyrokiem WSR w Szczecinie skazano siedem osób na kary od pół roku do 5 lat pozbawienia wolności (AIPN Sz, 008/98, Sprawozdanie kierownika Sekcji 1 Wydziału III WUBP w Szczecinie Antoniego Czajera do naczelnika Wydziału III WUBP w Szczecinie, Szczecin, 22 XII 1946 r., k. 50; AIPN Sz, 008/88, t. 4, Sprawozdanie roczne po linii przeprowadzonej pracy Sekcji 3 Wydziału III WUBP w Szczecinie, Szczecin, 27 I 1947 r., k. 67; AIPN Sz, 60/35, t. 1–2, Akta Wojskowego Sądu Rejonowego w Szczecinie dotyczące Mieczysława Kryndy i in.; M. Krynda, *Stracona młodość [w:] W złowieszczych murach Wronek i Rawicza lat 1945–1956. Wspomnienia więźniów politycznych*, red. W. Józwiak, Poznań 1995, s. 36–48).

zbrojną, tzw. oddział „Wrzosa”⁴⁶. Podobnie należy sklasyfikować działalność byłych żołnierzy AK Okręg Grodno, następnie w konspiracji Okręgu Białostockiego WiN, Leona Suchockiego „Lwiątko” i Henryka Nowackiego „Pszczołki”, aresztowanych w 1948 r. w Szczecinku pod zarzutem zabicia milicjanta⁴⁷. Zarówno członkowie oddziału „Wrzosa”, jak i Leon Suchocki, zostali skazani przez WSR w Szczecinie na karę śmierci. Wyroki wykonano.

Kolejną grupę osób aresztowanych przez Wydział III z powodu „wrogiej” działalności stanowili członkowie PSL, którym inkryminowano tworzenie i udział w nielegalnych organizacjach. Oficjalna retoryka stosowana przeciwko członkom i sympatykom PSL często wiązała ich bezpośrednio z walką oddziałów zbrojnego podziemia, co skutkowało oskarżeniami stronnictwa Mikołajczyka o uprawianie „politycznego i zbrojnego terroru”. W toku przygotowań do konfrontacji wyborczej ataki propagandy stawały się coraz śmielsze. W jednym z numerów „Kuriera Szczecińskiego” PSL okrzyknięto „mózgiem band podziemnych”⁴⁸. W styczniu 1947 r. – w toku działań represyjnych przed zbliżającymi się wyborami do Sejmu Ustawodawczego – aresztowano m.in. 11 członków i pracowników Powiatowego Zarządu PSL w Wałczu, oskarżając ich jednocześnie o przynależność do „nielegalnej organizacji WiN”, która gromadziła w podziemiach komitetu broń (rkm, amunicję, granaty) i przygotowywała plany ataków zbrojnych na komitety wyborcze. W kategoriach ubeckiej prowokacji należy rozpatrywać przypadek istniejącej rzekomo cztery dni w Szczecinie organizacji o nazwie Polskie Wojsko Zjednoczone⁴⁹. Motywy polityczne kryły się także za aresztowaniem członków „Armii Leśnej” w Szczecinku – organizacji kolportującej antyrządowe ulotki, wśród których znajdowali się byli członkowie PSL powiązani ze zlikwidowanym uprzednio tamtejszym zarządem stronnictwa⁵⁰.

---

⁴⁶ AIPN, 0188/78, Charakterystyka dot. samodzielnego pododdziału Edwarda Kokotki „Wrzosa”; AIPN Sz, 008/90, t. 1, Sprawozdanie dekadowe Sekcji 1 Wydziału III WUBP w Szczecinie za okres od 10 do 20 III 1948 r., k. 52–54; AIPN Sz, 008/95, Wykaz band przejawiających działalność na terenie woj. szczecińskiego od dnia 1 III do 1 IV 1948 r., k. 131.

⁴⁷ AIPN Sz, 60/63, Akta Wojskowego Sądu Rejonowego w Szczecinie dotyczące Leona Suchockiego.

⁴⁸ „Kurier Szczeciński”, 12 XII 1946.

⁴⁹ Organizacji miał przywozić pracownik Urzędu Skarbowego w Szczecinie Mirosław Kimnes. Z ośmiu zatrzymanych w tej sprawie osób sześć miało legitymacje partyjne PSL. Jeśli przyjąć za prawdziwą wersję wydarzeń zapisaną w protokołach przesłuchań aresztowanych, w planach działalności organizacji było zdobycie broni i funduszy, a następnie przejście do oddziałów leśnych. Na uwagę zasługuje młody wiek członków tej grupy: najmłodszy, pochodzący ze Lwowa Zbigniew Wilichowski miał zaledwie 17 lat, pozostali: 21–23 lata. Pięciu pracowało w charakterze strażników w Urzędzie Ochrony Województwa, jeden był funkcjonariuszem Milicji Morskiej (AIPN Sz, 008/88, t. 4, Sprawozdanie roczne po linii przeprowadzonej pracy Sekcji 3 Wydziału III WUBP w Szczecinie, Szczecin, 27 I 1947 r., k. 67–69. AIPN Sz, 59/7, Akta Wojskowego Sądu Rejonowego w Szczecinie dotyczące Mirosława Kimnesa i in.; APSz, UWSz, sygn. 1206, Pismo Zarządu Miejskiego w Szczecinie w sprawie osób skazanych za działalność antypaństwową, [1946 r.], k. 1).

⁵⁰ AIPN Sz, 59/30, t. 1–2, Akta Wojskowego Sądu Rejonowego w Szczecinie dotyczące Alfreda Hetmańskiego i in.

Kolejny specyficzny aspekt funkcjonowania szczecińskiego Wydziału III to bliskość granicy. Przynajmniej do połowy 1947 r. Szczecin stanowił kanał przerzutowy do zachodnich stref okupacyjnych Niemiec. W lipcu 1946 r. w mieście aresztowano grupę osób organizujących nielegalne przeprawy dla „spalonych” żołnierzy podziemia, a także rodzin żołnierzy armii gen. Andersa. Równocześnie Wydział III WUBP prowadził sprawę kryptonim „Śmiali”, w ramach której inwigilowano pracowników Państwowego Urzędu Repatriacyjnego (PUR) w Szczecinie. Wśród nich znajdowały się osoby pośredniczące w załatwianiu dokumentów i miejsc pracy dla byłych żołnierzy podziemia, m.in. kierownik III etapu PUR ppłk. Stanisław Piwakowski (w 1939 r. dowódca 17 Pułku Artylerii Lekkiej Armii Wielkopolskiej) oraz kierownik urzędu Juliusz Czech-Wichura⁵¹.

Na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych zauważalnie wzrosła liczba organizacji młodzieżowych wykrywanych przez UB na Pomorzu Zachodnim. Rozpracowaniem środowiska młodzieżowego wywodzącego się z harcerstwa, sodalicji mariańskich etc. zajmował się Wydział V WUBP⁵². Jednak w przypadku podejrzeń o tworzenie „nielegalnych organizacji politycznych i zbrojnych” – angażowano także poszczególne sekcje Wydziału III⁵³. Do 1956 r. w województwie szczecińskim zarejestrowano ogółem kilkadziesiąt małych, lokalnych organizacji młodzieżowych, powstających najczęściej w środowisku szkolnym. Przeciętny wiek ich członków wynosił 14–20 lat, a zakres i skala działalności były zróżnicowane. W większości aktywność tych grup ograniczała się do akcji propagandowych (ulotki, gazetki, napisy), czasami obejmowała również magazynowanie broni i plany podjęcia akcji zbrojnych⁵⁴.

---

⁵¹ Zob. W. Frazik, *Z dziejów łączności cywilnej Kraj–emigracja w latach 1944–1949*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 1998, nr 11, s. 33; M. Stefaniak, *Działalność aparatu represji na zachodnim pograniczu Polski w latach 1945–1950*, Szczecin 2008, s. 124–132.

⁵² Zob. AIPN Sz, 008/27, t. 2, Zarządzenie nr 72 Szefa WUBPW Szczecinie dot. rozpracowywania środowisk młodzieżowych, 20 XII 1950 r., k. 129–130.

⁵³ W 1951 r. kierownik Wydziału III WUBP w Szczecinie Andrzej Chłoń pisał w sprawozdaniu (pisownia oryginalna): „w chwili obecnej sytuacja na odcinku podziemia politycznego zmienia formy działania i przeszła na formy wąsko kadrowe – organizując tu i ówdzie organizacje młodzieżowe i poprzez młodzież dokonywają wrogich wystąpień, w formie członków wypisywania haseł antypaństwowych, przesyłania pogróżek do członków partii itd. Dla nas staje się jasne, iż kierownikami tych grup młodzieżowych są członkowie AK, lub innego odłamu, inspirowani przez kierownictwo podziemia politycznego. Wychowana młodzież w duchu nienawiści do Państwa Polskiego i Związku Radzieckiego ze strony rodziców lub otoczenia, stawia sobie za cel przeszkadzanie w odbudowie, w nauce oraz buntowaniu drugich uczniów w szkołach. Wpływa na to też kler katolicki, nauczyciele reżimu sanacyjnego, którzy nie reagują w porę na ujawnianie jakiegokolwiek roboty na terenie szkół” (AIPN Sz, 008/93, Analiza przeprowadzonej pracy referatów 3 PUBP za rok 1950, 20 II 1951 r., k. 19).

⁵⁴ Na terenie ówczesnego województwa szczecińskiego działały m.in. „Wolność i Niepodległość” (Szczecin, 1947–1949), „Polska Organizacja Wojskowa” (Białogard, Darłowo, Sławno, 1948–1949), „Wyzwolenicza Armia Podziemna” (Złocieniec, 1948–1949), „Narodowy Front Młodzieży Polskiej” (Kamień Pomorski, 1948 r.), „Drużyna Rodaków Unikających Komunizmu” (Szczecin, 1949–1950), „Trzej Muszkieterowie” (Szczecin, 1950

Od 1949 r. – zgodnie z wytycznymi MBP – zakres działalności UB został rozciągnięty na poszukiwanie „prowokatorów” w powstających spółdzielniach rolniczych, a sabotaż gospodarczy stał się kolejnym argumentem dla represji. Powodem było niepowodzenie przymusowej kolektywizacji rolnictwa. Obwiniano za nie osoby krytykujące politykę komunistów, sporządzające antyspółdzielcze ulotki i – jak głosiła reżimowa propaganda – tworzące organizacje, których celem stały się „napady terrorystyczno-sabotażowe na kooperatywy rolnicze”⁵⁵. Większość z tych oskarżeń nie miała odzwierciedlenia w rzeczywistości. Często służyły one propagandowemu wskazaniu „sprawców” fiaska polityki rolnej komunistów. Zdarzały się jednak także realne inicjatywy wyrażania zorganizowanego sprzeciwu, przybierające najczęściej formę kolportażu ulotek.

Jedną ze znanych spraw było rozpracowanie agenturalne kryptonim „Sosna” prowadzone w latach 1948–1952 przez Sekcję 1 Wydziału III WUBP we współpracy z Sekcją 3 PUBP w Kamieniu Pomorskim, dotyczące Józefa Bosia „Lota”, „Franka”. Boś ukrywał się w bunkrach w okolicy Kamienia Pomorskiego i Gryfic – i jak potwierdzają świadkowie – brał udział w organizowaniu lokalnego oporu antyspółdzielczego, który na tym terenie przejawiał się głównie w kolportażu ulotek, bojkotowaniu kolejnych rozporządzeń, niszczeniu upraw rolniczych i inwentarza. Schwytnie Bosia zajęło bezpiecze cztery lata. Został zabity koło jednego z bunkrów podczas obławy MO-UB w 1952 r. Sprawę wykorzystano propagandowo w ramach rozliczeń z „wrogami kolektywizacji”, określając Józefa Bosia dowódcą kilkudziesięciosobowej grupy, która miała napadać na spółdzielnie produkcyjne⁵⁶.

Ściganie przestępstw gospodarczych łączonych z zarzutami o działalność polityczną zdominowało ostatni okres funkcjonowania Wydziału III WUBP w Szczecinie (1950–1954), jednak nadal jego głównym zadaniem pozostawała inwigilacja osób zaliczanych do „wrogów Polski Ludowej” – przede wszystkim byłych żołnierzy podziemia niepodległościowego.

---

r.), „Związek Młodych Patriotów” (Myślubórz, Szczecin 1950–1952), „Młodzi Andersowcy” (Lipiany, 1950 r.), „Czujka Krajowa” (Koszalin, 1949–1950), „Związek Rewolucyjny Młodzieży Polskiej” (Kamień Pomorski, 1949–1952), „Związek do Walki z Komunizmem” (pow. woliński, 1950–1951), „Młode Orleńta” (Stargard Szczeciński, 1953 r.), „Samodzielna Organizacja Podziemna” (Dębno, 1951 r.), „Wola Polski” (Szczecin, 1952–1955). Część z nich opisuje Zenon Kachnicz (*idem*, *Młodzież w konspiracji antykomunistycznej na Pomorzu Zachodnim 1945–1956*, Koszalin 2010).

⁵⁵ *Wrogowie Polski Ludowej, członkowie kulackiej bandy dywersyjno-terrorystycznej otrzymali surowe kary*, „Kurier Szczeciński”, 15 III 1952.

⁵⁶ Według części przekazów źródłowych Boś był partyzantem w oddziale por. Henryka Lewczuka „Młota” i przybył na Pomorze Zachodnie w obawie przed aresztowaniem. W 1946 r. pracował we młynie w miejscowości Krzepociny pod fałszywym nazwiskiem Franciszek Wilczek. W świetle innych materiałów był dezerterskim WP z Białej Podlaskiej. Informacje na temat Józefa Bosia pojawiają się w meldunkach Wydziału III WUBP od 1948 r. (Zob. AIPN Sz, 008/755, Charakterystyka dot. działalności Józefa Bosia i in.).

Zadania poszczególnych sekcji Wydziału III WUBP w Szczecinie w latach 1946–1954

Jak wyżej wspomniano, od marca 1946 r. wewnątrz struktury Wydziału III ustalili się podział na sekcje, zajmujące się kolejno sprawami „bandytyzmu”, konspiracji AK-WiN, NSZ, a od 1948 r. także działalnością antykomunistyczną mniejszości narodowych. Sekcja 1 Wydziału III zajmowała się bandytyzmem, rozumianym zarówno w wymiarze politycznym (zbrojne podziemie niepodległościowe), jak i pospolitym (rabunkowym). W obszarze jej zainteresowań były także kwestie związane z dezertkami, nielegalnym przechowywaniem broni, aktami tzw. dywersji politycznej (ulotki), a w 1947 r. sprawy dotyczące osadnictwa ukraińskiego w ramach akcji „Wisła”. Na początku 1947 r. Sekcja 1 prowadziła 67 spraw⁵⁷. W okresie od czerwca do września 1947 r. jej funkcjonariusze uczestniczyli w likwidacji 16 dużych grup zbrojnych, zatrzymując ogółem 227 osób. W ciągu całego roku 1947 zanotowano 203 różnego rodzaju incydenty o charakterze zbrojnym, z czego 147 miało podłoże rabunkowe⁵⁸. Warto zaznaczyć, że Sekcja uczestniczyła także w aresztowaniach byłych żołnierzy podziemia niepodległościowego, którzy osiedlili się na Pomorzu Zachodnim. Przykładem może być zatrzymanie 14 lipca 1948 r. na polecenie MBP ośmiu osób powiązanych z wileńską AK, w tym mieszkającego po ujawnieniu w Szczecinie Leona Smoleńskiego „Zeusa”⁵⁹. W 1951 r. część zadań realizowanych przez Sekcję 1 w ramach zwalczania pospolitego bandytyzmu przejęła MO. W kompetencjach funkcjonariuszy UB nadal pozostały sprawy dotyczące grup zbrojnych, dezertków, osób ukrywających się na terenie województwa z powodu popełnionych przestępstw, do których zaliczano m.in. sprawy dotyczące kolportażu ulotek czy sabotażu w spółdzielniach produkcyjnych. Sekcja prowadziła w 1951 r. 4 sprawy obiektowe i 2 rozpracowania agenturalne⁶⁰. W ciągu całego roku zanotowała 54 wypadki akcji zbrojnych i napadów w województwie szczecińskim, w tym 14 zakwalifikowano jako „akcje polityczne”⁶¹.

W 1946 r. tzw. sekcja „sanacyjna” – 2 (następnie 3), prowadziła ogółem 66 tzw. rozpracowań agenturalnych i indywidualnych (na osobę), w wyniku których aresztowano 75

---

⁵⁷ AIPN Sz, 008/89, t. 1, Sprawozdanie Sekcji 1 Wydziału III WUBP w Szczecinie za okres od 1 10 I 1947 r., k. 4–12.

⁵⁸ *Ibidem*, Sprawozdanie roczne Sekcji 1 Wydziału III WUBP w Szczecinie, 28 I 1948 r., k. 185.

⁵⁹ AIPN Sz, 008/90, t. 1, Sprawozdanie dekadowe Sekcji 2 Wydziału III za okres od 10 do 20 VII 1948 r., k. 149.

⁶⁰ AIPN Sz, 008/93. Sprawozdanie z pracy Sekcji 1 Wydziału III WUBP w Szczecinie za marzec 1951 r., k. 68.

⁶¹ *Ibidem*, Sprawozdanie o wrogich wystąpieniach i wynikach zwalczania za rok 1951, 6 I 1952 r., k. 250.

osób podejrzanych o przynależność do AK-WiN. Były to sprawy dotyczące przede wszystkim środowiska wileńskiej AK, m.in. rozpracowania agenturalne żołnierzy z 3, 5 i 6 Brygad Wileńskich AK kryptonim „Macki” (39 osób), „Narocz” i „Zachód” (34 osoby)⁶². W ramach pracy sekcji otrzymano w okresie marzec–grudzień 1946 r. 1408 doniesień od informatorów i agentów⁶³. W następnych latach środowisko AK (ogółem 1336 osób) inwigilowano według okręgów lub obwodów. Sprawy obiektowe odpowiadały np.: obszarowi warszawskiemu AK – 330 osób, konspiracji wileńskiej AK – 207, lwowskiej – 121, okręgowi lubelskiemu – 220, radomsko-kieleckiemu – 120, łódzkiemu – 47, inspektoratowi bydgoskiemu – 35. Należy podkreślić, że wśród inwigilowanych tylko 57 posiadało stopień oficerski lub pełniło ważniejsze funkcje w oddziałach zbrojnych⁶⁴. Większość mniejszych rozpracowań w formie kwestionariuszy przygotowywano profilaktycznie, opierając się na donosach. Sprawami zajmowało się średnio pięciu–sześciu referentów Sekcji 3 Wydziału III WUBP w Szczecinie i po jednym–dwóch pracowników referatów 3 na terenie województwa. Rozpracowania obiektowe prowadzono także wobec byłych członków poszczególnych oddziałów AK-WiN, m.in. por. Henryka Lewczuka „Młota” i płk. Hieronima Dekutowskiego „Zapory”. W tym ostatnim przypadku szczególnie interesowano się ówczesnymi mieszkańcami Szczecina, Henrykiem Przybylskim „Kmitą” i Czesławem Piaseckim „Agawą” – próbowano wokół nich budować mit działającej w mieście zakonspirowanej organizacji. Bezpieka obserwowała kolejne osoby, z którymi obaj byli żołnierze utrzymywali kontakty⁶⁵.

Wśród inwigilowanych przez Wydział III WUBP oraz referaty 3 PUBP byłych żołnierzy AK znaleźli się także m.in. por. Jerzy Strzałkowski „Jerzy” (komendant POS „Jerzyki”, po wojnie gospodarujący na roli w powiecie myśliborskim), płk. Jan Szczurek-Cergowski „Sławbor” (szef Wydziału Artylerii Oddziału III Komendy Głównej AK, były prezes Obszaru Zachodniego WiN, w latach 1948–1950 właściciel rolnej działki osadniczej w Podwilczu koło Koszalina), Janina Szczerska (żołnierz lwowskich i warszawskich struktur

---

⁶² Sprawa kryptonim „Macki” została wszczęta w czerwcu 1946 r. (AIPN Sz, 008/88, t. 4, Sprawozdanie miesięczne kierownika Sekcji 1 Wydziału III WUBP w Szczecinie por. Ryszarda Zelwiańskiego do naczelnika Wydziału III Departamentu III MBP, Szczecin, 4 VII 1946 r., k. 16).

⁶³ AIPN Sz, 008/88, t. 4, Raport sprawozdawczy z przebiegu pracy Sekcji 2 Wydziału III WUBP w Szczecinie za rok 1946, Szczecin, 27 I 1947 r., k. 60–64.

⁶⁴ Kolejne kontrole przeprowadzane w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych w dokumentacji Sekcji 3 wykazały, że ok. 1/3 wpisanych do ewidencji poszczególnych spraw obiektowych osób nie była aktywnie rozpracowywana, w wielu przypadkach funkcjonariusze nie potrafili nawet ustalić ich aktualnego miejsca pobytu. Spisy opierały się m.in. na aktach komisji amnestyjnych i donosach (Zob. AIPN Sz, 008/93, Raport z kontroli Sekcji 3 Wydziału III WUBP w Szczecinie, 11 III 1951 r., k. 41–48; *ibidem*, Sprawozdanie o sytuacji na odcinku podziemia politycznego w woj. szczecińskim i jego zwalczanie w myśl wytycznych uchwał VI Plenum, 27 III 1951 r., k. 49–53).

⁶⁵ AIPN Sz, 008/94, t. 1, Notatka dotycząca rozpracowania obiektowego dotyczącego byłych żołnierzy z oddziału „Zapory”, [1952 r.], k. 126–127.

AK, następnie nauczycielka w I Gimnazjum i Liceum w Szczecinie), mjr. Henryk Rysy-Karpiński „Kleszcz” (Szef Oddziału II krakowskiego Kedywu AK, po wojnie kierownik składnicy złomu w Świnoujściu), kpt. Stanisław Kosmala „Pobóg” (komendant Odcinka IV w Obwodzie ZWZ-AK Kraków); Bronisław Chwedczuk „Jerzyk” (żołnierz Obwodu Biała Podlaska AK), Bronisław Żuk „Ster” (żołnierz Obwodu Żywiec AK, po wojnie robotnik leśny), Zbigniew Brzycki „Iks” (podczas Powstania Warszawskiego żołnierz batalionu Parasol AK, następnie nauczyciel w szkołach woj. szczecińskiego), Telesfor Badetko (żołnierz „Szarych Szeregów”, AK i POS „Jerzyki”), Henryka Czech „Śmigły” (żołnierz oddziału Antoniego Hedy „Szarego”, po wojnie pracownik spółdzielni „Chemik” w Szczecinie)⁶⁶.

Sekcja 3 Wydziału III WUBP zajmująca się podziemiem o profilu narodowym (następnie sekcja 4) prowadziła w 1946 r. ogółem 8 spraw agenturalnych. Dalsze 5 wszczęły Sekcja 3 PUBP na terenie województwa. W 1946 r. w ramach pracy sekcji aresztowano 49 osób podejrzewanych o przynależność do NSZ, NZW, PAS i opracowano 490 donosów dotyczących tego zagadnienia. Inwigilowano byłych działaczy Stronnictwa Narodowego, NSZ i innych oddziałów o profilu narodowym (m.in. sprawy kryptonim „S-02”, „Fala”, „Mewa”, „Dywessant”), a także osoby utrzymujące kontakt z żołnierzami Brygady Świętokrzyskiej (sprawy kryptonim „Zdrajcy”, „Sudety”)⁶⁷. W 1950 r. funkcjonariusze Wydziału III WUBP aresztowali w Szczecinie i następnie przekazali do WUBP w Białymstoku Wacława Nestorowicza „Kaliny”, komendanta XIII Okręgu NSZ. W 1953 r. Sekcja prowadziła 9 spraw agencyjnych i obiektowych, które dotyczyły ogółem 374 osób, w tym m.in. Wacława Zawadzkiego „Bojana” (przed 1939 r. naczelnik Wydziału Prezydyjnego Zarządu Miejskiego w Białymstoku, żołnierz NSZ-NZW w powiecie sokalskim), Leopolda Piekarskiego (żołnierz NSZ, kierownik wywiadu na m. Końskie, okręg Kielce-Radom NSZ)

---

⁶⁶ Zob. Sprawozdania Szefa WUBP na Okręg Pomorze Zachodnie/w Szczecinie oraz Wydziału do Walki z Bandytyzmem/Wydziału III WUBP na Okręg Pomorze Zachodnie/w Szczecinie: za 1945 r. (AIPN, 01265/353; AIPN Sz, 008/17; AIPN Sz, 008/87); za 1946 r. (AIPN, 01265/354; AIPN Sz, 008/88, t. 3 i 4; AIPN Sz, 008/95, AIPN Sz, 008/17, AIPN Sz, 008/98), za 1947 r. (AIPN, 01265/355; AIPN Sz, 008/25; AIPN Sz, 008/95; AIPN Sz, 008/89, t. 1, 2 i 3); za 1948 r. (AIPN, 01265/356; AIPN Sz, 008/34; AIPN Sz, 008/17; AIPN Sz, 008/95; AIPN Sz, 008/90, t. 1) za 1949 r. (AIPN, 01265/357; AIPN Sz, 008/99); za 1950 r. (AIPN, 01265/358; AIPN Sz, 008/27, t. 2) za 1951 r. (AIPN Sz, 008/96); za 1952 r. (AIPN Sz, 008/94, t. 1); za 1953 r. (AIPN Sz, 008/37; AIPN Sz, 008/94, t. 1), za 1954 r. (AIPN Sz, 008/37).

⁶⁷ O niekonsekwencji działań sekcji (lub niewiedzy jej funkcjonariuszy) może świadczyć fakt, że w 1946 r. do „podziemia endeckiego” zaliczono także m.in. wspomniane wyżej sprawy organizacji Polskie Wojsko Zjednoczone oraz kolportaż ulotek przez grupę osób na czele z żołnierzem AK, Mieczysławem Kryndą „Perkunem”. AIPN Sz, 008/88, t. 4, Sprawozdanie roczne Sekcji 3 Wydziału III WUBP w Szczecinie od dnia 15 III 1946 r. do 30 XII 1946 r., k. 67–68.

czy skazanego na karę śmierci w 1950 r. przez WSR w Szczecinie Bronisława Zientali (żołnierz AK, następnie NSZ, członek Brygady Świętokrzyskiej)⁶⁸.

W 1947 r. sekcja 1 Wydziału III jako pierwsza w strukturze WUBP zajmowała się zagadnieniem mniejszości ukraińskiej napływającej na Pomorze Zachodnie w ramach akcji „Wisła”. Jak już wspomniano, była to najliczniejsza mniejszość narodowa na tym obszarze po wojnie. W ramach przymusowej akcji wysiedleńczej skierowano tu około 49 tys. osób. Inwigilacja osób pochodzenia ukraińskiego stała się wkrótce jednym z priorytetowych zadań miejscowych organów bezpieczeństwa.

W latach 1947–1948 Sekcja 1 Wydziału III realizowała dwie tzw. sprawy na obiekt, w ramach których aresztowano przeszło 100 osób. W 1948 r. sprawy dotyczące Ukraińców, należących w przeszłości (lub podejrzewanych) o współpracę z różnymi antykomunistycznymi formacjami, przejęła Sekcja 2. W 1949 r. w ramach rozpracowania agenturalnego kryptonim „Brda”, przy wsparciu KBW, aresztowano 14 członków OUN i UPA w powiatach człuchowskim i miasteczkim⁶⁹, m.in. skazanego następnie na karę śmierci Aleksandra Bobko „Choma”, komendanta bojówki SB w Nadrejonie „Łyman” III Okręgu OUN. W 1950 r. poszczególne referaty 3 PUBP w woj. szczecińskim inwigilowały ogółem 502 osoby podejrzewane o tzw. ukraiński nacjonalizm (zob. tabela nr 2). W 1952 r. rozpracowane środowisko ukraińskie obejmowało ogółem 693 osoby, w tym 97 byłych członków OUN i UPA (m.in. sprawy kryptonim „Beskid”, „Odra”, „Ina”, „Zorza”, „A-1”, „As”, „Rega”). Ewidencję członków i współpracowników nacjonalistycznych formacji ukraińskich prowadzono według klucza terytorialnego, z podziałem na sprawy obiektowe dotyczące I–III okręgów OUN⁷⁰. Sekcja prowadziła także działania dotyczące 77 osób wywodzących się ze środowiska litewskiego (sprawy kryptonim „Potępieni”, „Banita”,

---

⁶⁸ Zob. Sprawozdania Szefa WUBP na Okręg Pomorze Zachodnie/w Szczecinie oraz Wydziału do Walki z Bandytyzmem/Wydziału III WUBP na Okręg Pomorze Zachodnie/w Szczecinie: za 1945 r. (AIPN, 01265/353; AIPN Sz, 008/17; AIPN Sz, 008/87); za 1946 r. (AIPN, 01265/354; AIPN Sz, 008/88, t. 3 i 4; AIPN Sz, 008/95, AIPN Sz, 008/17, AIPN Sz, 008/98), za 1947 r. (AIPN, 01265/355; AIPN Sz, 008/25; AIPN Sz, 008/95; AIPN Sz, 008/89, t. 1, 2 i 3); za 1948 r. (AIPN, 01265/356; AIPN Sz, 008/34; AIPN Sz, 008/17; AIPN Sz, 008/95; AIPN Sz, 008/90, t. 1) za 1949 r. (AIPN, 01265/357; AIPN Sz, 008/99); za 1950 r. (AIPN, 01265/358; AIPN Sz, 008/27, t. 2) za 1951 r. (AIPN Sz, 008/96); za 1952 r. (AIPN Sz, 008/94, t. 1); za 1953 r. (AIPN Sz, 008/37; AIPN Sz, 008/94, t. 1), za 1954 r. (AIPN Sz, 008/37).

⁶⁹ AIPN Sz, 008/99, Raport sytuacyjny naczelnika Wydziału III WUBP w Szczecinie, 20 III 1949 r., k. 82.

⁷⁰ W 1953 r. w ramach sprawy obiektowej dot. osób wywodzących się z terenów Okręgu I OUN na terenie całego województwa szczecińskiego inwigilowano 264 osób, II – 58 osób, III – 249 osób. Pomorze Zachodnie stało się także jednym z terenów ogólnopolskiej operacji koordynowanej przez Departament III MBP o kryptonimie „C-1”, polegającej na tworzeniu prowokacyjnej siatki kurierów banderowskich przez agenta UB Leona Łapińskiego „Zenona”, „Bogusława”. Obszarem jego działalności stało się m.in. woj. koszalińskie (Zob. I. Hałagida, *Prowokacja „Zenona”. Geneza, przebieg i skutki operacji MBP o kryptonimie C-1 przeciwko banderowskiej frakcji OUN i wywiadowi brytyjskiemu (1950–1954)*, Gdańsk 2005).

„Narodowiec II”), białoruskiego (21 osób) oraz z tzw. białej emigracji (150 osób, w tym 19 oficerów)⁷¹.

Tabela 2. Działalność referatów 3 PUBP w woj. szczecińskim w roku 1950

Referaty 3 PUBP	Osoby objęte inwigilacją	Liczba osób inwigilowanych	Liczba prowadzonych spraw	Liczba agentury w sprawach referatu 3
Choszczno	Dezerterzy	9	4	17
	Członkowie i współpracownicy OUN-UPA	56		
	Biała emigracja	10		
	AK	56		
	Razem	131	4	17
Dębno	Dezerterzy	5	5	11
	Członkowie i współpracownicy OUN-UPA	6		
	Biała emigracja	6		
	AK	45		
	NSZ	9		
	Razem	71	5	11
Gryfice	Dezerterzy	17	5	16
	Członkowie i współpracownicy OUN-UPA	79		

⁷¹ AIPN Sz, 008/94, t. 1, Raport Sekcji 2 Wydziału III WUBP w Szczecinie, 17 III 1952 r., k. 107–109, *ibidem*, Raport z pracy operacyjnej referenta Sekcji 2 Wydziału III WUBP w Szczecinie Izzydora Mikłusza za kwiecień 1952 r., 5 V 1952 r., k. 125; *ibidem*, Charakterystyka rozpracowania obiektowego kryptonim „Narodowiec II” dotyczącego osób narodowości litewskiej, 25 VII 1952 r., k. 131–133; *ibidem*, Charakterystyki rozpracowania obiektowego dotyczącego białej emigracji i Białorusinów, 25 VII 1952 r., k. 134–135, *ibidem*, Charakterystyki spraw obiektowych dot. osób należących do struktur poszczególnych okręgów OUN i UPA, 25 VII 1952 r., k. 135–143.

	AK	35		
	NSZ	13		
	SN	8		
	Razem	152	5	16
Gryfino	Dezerterzy	16	4	10
	Biała emigracja	2		
	AK	30		
	NSZ	2		
	SN	2		
	Razem	52		
Nowogard	Dezerterzy	3	5	17
	Członkowie i współpracownicy OUN-UPA	14		
	Biała emigracja	4		
	AK	32		
	NSZ	8		
	SN	1		
	Razem	62		
Pyrzyce	Dezerterzy	3	8	12
	Członkowie i współpr. OUN-UPA	58		
	Biała emigracja	2		
	AK	16		
	NSZ	7		
	SN	1		
	Razem	87		
Kamień Pomorski	Dezerterzy	22	3	1 rezydent, 1 agent, 14 informatorów
	Członkowie i współpracownicy OUN-UPA	12		

	Biała emigracja	8		
	AK	51		
	NSZ	2		
	Razem	95	3	16
Myślibórz	Dezerterzy	16	8	12
	Członkowie i współpracownicy OUN-UPA	86		
	Biała emigracja	16		
	AK	55		
	NSZ	7		
	Razem	180	8	12
Stargard	Dezerterzy	28	12	1 agent, 14 informatorów
	Członkowie i współpracownicy OUN-UPA	127		
	Biała emigracja	8		
	AK	79		
	NSZ	15		
	SN	3		
	Razem	260	12	15
Świnoujście	Dezerterzy	6	6	16
	Biała emigracja	1		
	Litwini	7		
	AK	105		
	NSZ	5		
	Razem	124	6	16
Łobez	Dezerterzy	6	5	8
	Członkowie i współpracownicy OUN-UPA	28		
	Biała emigracja	4		
	Litwini	3		

	AK	16		
	NSZ	8		
	Razem	65	5	8
Szczecin (PUBP Głębokie)	Dezerterzy	11	9	10
	Członkowie i współpracownicy OUN-UPA	36		
	Litwini	2		
	AK	164		
	NSZ	4		
	SN	1		
	Razem	218		
RAZEM	Dezerterzy	142	74	160
	Członkowie i współpracownicy OUN-UPA	502		
	Biała emigracja	61		
	Litwini	12		
	AK	684		
	NSZ	71		
	SN	16		
	Razem	1488		

Źródło: Opracowanie własne autorki na podstawie AIPN Sz, 008/93, k. 13–18.

***

W latach 1946–1954 Wydział III WUBP w Szczecinie i jego powiatowe odpowiedniki pod pozorem „wrogiej działalności politycznej” przyczyniły się do aresztowania kilku tysięcy osób, stając się jednym z najgroźniejszych narzędzi represji, będących w dyspozycji władz komunistycznych na tzw. Ziemiach Odzyskanych.

W czerwcu 1954 r., na fali reorganizacji MBP skutkującej m.in. połączeniem Departamentów III i V dokonano także podobnych zmian na szczeblu wojewódzkim. Sekcję 1 i 2 Wydziału III połączono w nową Sekcję A-B (byli członkowie PPS, PSL oraz innych partii politycznych), w ramach struktury wydziału wydzielono ponadto: Sekcję 3 (tzw. „sanacyjna”,

osoby wywodzące się z konspiracji AK-WiN), Sekcję 3 (tzw. „endecka”, żołnierze NSZ, NZW, działacze SN), Sekcję 5 (rewizjonizm niemiecki), Sekcję 6 (środowisko młodzieżowe), Sekcję 7 (uczelnie, szkoły, obiekty kulturalne, zakłady pracy, spółdzielnie produkcyjne) i Sekcję 8 (ulotki, tzw. wroga propaganda)⁷². Spektrum zainteresowań Wydziału III koncentrowało się nadal wokół osób wywodzących się z konspiracji AK-WiN i organizacji narodowych. Sprawy dotyczące mniejszości ukraińskiej przekazano do Wydziału I, zastępując je w głównej mierze inwigilacją osób posądzanych o tzw. rewizjonizm niemiecki. Sprawy pospolitego bandytyzmu przejęła Samodzielna Sekcja do Walki z Bandytyzmem. Dalsze zmiany nastąpiły w ramach przekształcenia MBP w KdsBP. Objęły one Departament III i jego lokalne odpowiedniki dopiero w kwietniu 1955 r. Zasadnicze metody i „postrzeganie wroga” pozostały jednak takie same.

---

⁷² AIPN Sz, 008/96, Sprawozdanie naczelnika Wydziału III WUBP w Szczecinie, 9 VIII 1954 r., k. 11–20.